

ШЕХОВЦОВ В. В.,кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри екологічного права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 349.6:347.23

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-2.16>**ЗБАЛАНСУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ
ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН
ВЛАСНОСТІ НА ТВАРИННИЙ СВІТ**

Необхідність наукового обґрунтування здійснення права власності на об'єкти тваринного світу в контексті сучасних глобалізаційних правових формацій набуває великого значення як для теорії права, так і для правозастосовної діяльності. У статті запропоновано та досліджено правові механізми збалансування публічної та приватної власності, критерієм розмежування яких є законний інтерес: 1) обмеження оборотоздатності окремих видів об'єктів тваринного світу: а) тих, що знаходяться у стані природної волі є виключною власністю Українського народу (домінанта публічної власності); б) тих, що занесені до Червоної книги України, оскільки ці дикі тварини становлять виключну цінність для держави. Такі тварини можуть перебувати у приватній власності лише у виняткових випадках і лише зі спеціальною метою, яка виключає отримання прибутку; 2) обмеження прав власників та встановлення меж здійснення ними своїх прав на об'єкти тваринного світу: а) у разі набуття права власності на тварин; б) у разі здійснення повноважень щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами тваринного світу. Автором доведено, що право приватної власності на такі об'єкти обмежується законодавством не лише в інтересах забезпечення реалізації прав інших суб'єктів права, але й у інтересах самого об'єкта правовідносин – тварин, а саме задоволення їхніх біологічних, видових та фізіологічних потреб. За таких умов автором виведено формулу правовідносин у сфері приналежності тварин: «суб'єкт – об'єкт – об'єкт», яка істотно відрізняється від традиційної цивілістичної формули: «суб'єкт – об'єкт – суб'єкт»; 3) спеціальна підстава припинення права приватної власності на тварин – жорстоке поводження з ними, проаналізована судова практика щодо цього питання; 4) впровадження концепту екологізації у правовідносинах, пов'язаних із приналежністю, охороною та використанням об'єктів тваринного світу.

Ключові слова: тваринний світ, право власності на тваринний світ, публічний екологічний інтерес, баланс публічної та приватної власності, фауністичне законодавство.

Shekhovtsov V. V. The balancing of public and private interests as a factor of legal regulation effectiveness of animal ownership

The necessity of scientific grounding the possessions of wildlife in the context of modern legal formations has a significant importance both for law theory and for law enforcement practice. There has been explored and proposed the legal mechanisms of balancing public and private property on animals on the ground of research of legitimate interest as an crucial criterion for the delimitation: 1) the circumscription of conveyance of certain species of wildlife objects: а) those who are in a state

of natural freedom are the exclusive property of the Ukrainian peoplehood (the dominant idea of public property); b) those who are listed on Red Book of Ukraine inasmuch as this animals has exceptional values to the state. Such animals may be privately owned only in unusual case and for the sole purpose of excluding profit; 2) restriction of the rights of the owners and establishment of limits for the exercise of their rights to the objects of wildlife: a) upon acquisition of the ownership on the animals; b) when exercising authority to own, use and dispose of wildlife objects. The author has proved that the right of private ownership of such objects is limited by the law not only in the interests of ensuring the rights of other subjects of law, but also in the interests of the object of legal relations – animals, namely, meeting their biological, species and physiological needs. Under these conditions, the author has derived the formula of legal relations in the sphere of animal as a “subject–object–object”, which is significantly different from the traditional civilistic formula “subject–object–subject”; 3) special grounds for termination of private property rights for animals – cruelty treatment of animals. The case law in this field has been analyzes; 4) implementation of the concept of greening (ecologization) in the relationships related to the belonging, protection and use of wildlife objects.

Key words: *wildlife, animals' ownership, public environmental interest, balance of public and private property, faunistic legislation.*

Вступ. Соціально-економічний устрій держави та пануюча політико-правова ідеологія – домінуючий фактор стану розвитку суспільної системи відносин розподілу матеріальних благ між суб'єктами. Ускладнюють цю систему та вимагають її концептуального оновлення вимоги забезпечення екологічної безпеки, покращення стану навколишнього природного середовища й раціонального використання його природних ресурсів, серед яких тваринний світ розглядається як органічний компонент довкілля. Право власності на тваринний світ, беззаперечно, є одним із найбільш дискусійних, але водночас малодосліджених питань, оскільки вчені-правознавці здебільшого досліджують питання використання й охорони тваринного світу. Поряд із цим особливе значення як для теорії, так і практики застосування фауністичного законодавства має вивчення та концептуальне обґрунтування збалансування публічно-приватних начал у правовому регулюванні відносин приналежності на тваринний світ, що пов'язується із виникненням та поширенням права приватної власності на об'єкти тваринного світу.

Постановка завдання. З огляду на зазначене, мета статті полягає у дослідженні правових механізмів, закріплених у законодавстві України та спрямованих на оптимальне й гармонійне співіснування публічної та приватної власності на тваринний світ.

Результати дослідження. Бачення взаємодії двох типів (або форм) власності – публічної та приватної, а також і більш розгалуженої системи з дрібнішими складниками запропоновано у сучасній науковій юридичній доктрині. Так, за міркуванням І.В. Спасибо-Фатєєвої, у рамках кожного з двох типів/форм власності (публічної та приватної) вбачаються різні їх форми/типи. Такими типами власності, на її думку, є приватна та публічна власність, а формами: у рамках публічного типу – власність Українського народу, державна та комунальна, у рамках приватного типу – власність юридичних та фізичних осіб [1, с. 150–151].

На нормативно-правовому рівні закріплення юридичних конструкцій публічної та приватної власності було передбачено у проекті Конституції України від 01.07.1992 р., в якому пропонувалася окрема глава «Власність» і мала встановлюватися презумпція публічної власності: власність є публічною (державна і комунальна/муніципальна), уся інша власність – приватна. При цьому тваринний світ та інші природні ресурси (окрім землі, яка може бути і у публічній, і у приватній власності), на думку авторів проекту Основного Закону України, доцільно відносити виключно до публічної власності [2].

У сучасному цивілізованому суспільстві, на наше переконання, має бути реалізований консонанс між публічними та приватними інтересами (інтерес у цьому разі виступає

критерієм розмежування публічної та приватної власності) і потребами як колективних, так і індивідуальних суб'єктів права на засадах їх оптимального збалансування. Йдеться насамперед не лише про втілення принципу соціальної справедливості, коли права, можливості і свободи однієї особи закінчуються там, де починаються права, можливості і свободи іншої, але й про домінують екологічного складника у процесі виникнення й реалізації відносин власності на природні ресурси, в тому числі об'єкти тваринного світу. Збалансування публічно-приватних інтересів – важливий крок на шляху до забезпечення консенсусу між економічною та екологічною політикою держави, однак критерій ефективності такого збалансування має суб'єктивний характер. Тому доцільно погодитися із міркуванням С.В. Савченко, що під балансом приватного та публічного інтересів не завжди варто розуміти обов'язкову рівновагу цих інтересів, оскільки за певних обставин слід встановити пріоритет одного інтересу, а отже, обмежити інший [3, с. 53].

Міжнародна правова практика пропагує декларування примату публічної власності над приватною. Як приклад, у Резолюції 1803 (XVII) Генеральної Асамблеї ООН «Невід'ємний суверенітет над природними ресурсами» від 14.12.1962 р. йдеться про те, що право народів та націй на невід'ємний суверенітет над їхніми природними багатствами та ресурсами (як невід'ємний складник власності публічної – *В.Ш.*) має здійснюватися в інтересах їх національного розвитку та благополуччя населення. Націоналізація, експропріація або реквізиція мають базуватися на міркуваннях або мотивах суспільної користі, безпеки або національних інтересів, які визнаються більш важливими, аніж суто приватні або особисті інтереси як громадян, так і іноземців [4].

Оптимальне співіснування публічно-приватних інтересів означає такий рівень ефективності правового регулювання відносин власності на тваринний світ, за якого потреби та законні інтереси публічних суб'єктів (держави, суспільство, Український народ загалом) у збереженні довкілля, покращення екологічної обстановки та охороні біорізноманіття узгоджуються і не суперечать приватним інтересам індивідуальних суб'єктів права й навпаки. При цьому у разі протиставлення таких інтересів, на нашу думку, пріоритет повинні мати публічні екологічні інтереси.

У цьому контексті справедливими є погляди Г.В. Анісімової, яка вважає, що забезпечення публічних екологічних інтересів серед іншого відбувається завдяки загальним і галузевим способам правового регулювання, як-от: обмеження суб'єктно-об'єктного складу права власності, обмеження обігу природних ресурсів, еколого-правового регулювання господарської діяльності у процесі використання природно-ресурсного потенціалу [5, с. 547].

З урахуванням наведеної позиції зазначимо, що збалансування публічно-приватних інтересів, як основи публічної та приватної власності на тваринний світ, реалізується зокрема через такі правові механізми.

1. Правове відображення обмеженої оборотоздатності окремих видів об'єктів тваринного світу. ЦК України встановлює загальну оборотоздатність об'єктів: вони можуть вільно відчужуватися або вільно переходити від однієї особи до іншої, якщо вони не вилучені з цивільного обороту або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи. Види об'єктів цивільних прав, перебування яких у цивільному обороті не допускається (об'єкти, вилучені з цивільного обороту), мають бути прямо встановлені у законі [6].

Так, відповідно до ст. 5 Закону України «Про тваринний світ» об'єкти тваринного світу, які перебувають у стані природної волі і знаходяться в межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, є об'єктами права власності Українського народу [7]. Отже, з метою забезпечення публічного екологічного інтересу та у зв'язку з особливою значимістю цього об'єкта у суспільстві та державі тварини, які перебувають у стані природної волі, не можуть бути об'єктами права державної, комунальної або приватної власності.

Крім того, ст. 178 ЦК України визначає спеціальну оборотоздатність деяких видів об'єктів цивільних прав, які можуть належати лише певним учасникам обороту, або перебування

яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом (об'єкти обмеженої оборотоздатності) [6]. Наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 180 ЦК України тварини, занесені до Червоної книги України, можуть бути предметом цивільного обороту лише у випадках та порядку, встановлених законом [17]. Право власності на таких тварин виникає лише на підставі дозволу Мінекоенерго України, а законність набуття об'єктів Червоної книги України має бути підтверджена відповідними документами (ст. 7 Закону України «Про Червону книгу України») [8] (ліцензії, спеціальні дозволи тощо), адже такі об'єкти перебувають під особливою охороною держави. Водночас відповідно до ст. 38 Закону України «Про тваринний світ» з метою збереження і відтворення тварин здійснення окремих видів *використання* об'єктів тваринного світу, а також *вилучення* з природного середовища тварин може бути обмежене або повністю заборонене на певній території чи на певні строки в порядку, передбаченому цим Законом та іншими нормативно-правовими актами [7].

Заборона або суттєве обмеження перебування у приватній власності деяких видів тварин означає превалювання публічного екологічного інтересу над приватними інтересами окремих суб'єктів права. Наприклад, у 2011 р. на виконання Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі 1979 р. запроваджений мораторій на вилучення з природного середовища існування з будь-якою метою строком на три роки видів китоподібних, занесених до Червоної книги України дельфіна звичайного, афаліни та морської свині звичайної [9].

2. Обмеження прав власників об'єктів тваринного світу щодо володіння, користування та розпорядження його об'єктами. При цьому принципово важливо розмежовувати обмеження прав власника та межі здійснення ним своїх прав. Так, межі стосуються підстав виникнення права власності, його об'єктів, порядку реалізації власником своїх правомочностей, а обмеження – лише здійснення власником своїх правомочностей, у тому числі примусового припинення права власності [10, с. 61]. Шляхом встановлення меж як у публічному, так і в приватному праві відбувається, зокрема, забезпечення балансу інтересів власника й інших осіб та досягнення співвідношення публічно-правового і приватноправового регулювання відносин власності [10, с. 67]. Мета встановлення таких меж, як зазначає Г.Л. Крушельницька, в публічному праві полягає в забезпеченні інтересів суспільства з дотриманням моральних засад, які панують у ньому, економічної та продовольчої безпеки держави, а в приватному – заборона вчинення дій із тваринами, що можуть завдати шкоди здоров'ю й майну інших осіб [11, с. 72].

Принагідно зазначити, що юридична природа таких меж, їх зміст, сутність детермінуються сферою правового регулювання й предметно-об'єктними особливостями галузевої зумовленості. Наприклад, цивільно-правова доктрина встановлення меж для власника у разі здійснення належного йому права власності обґрунтовує існуванням гарантій прав інших суб'єктів: використовуючи своє майно, власник не повинен завдавати матеріальної чи моральної шкоди іншим громадянам, шкоди їхньому здоров'ю [12, с. 205]. Зазначена формула характеризує відносини власності як «суб'єкт – об'єкт – суб'єкт», в якій об'єкт таких правовідносин виступає лише матеріальним благом і джерелом задоволення потреб та інтересів індивіда й має цінність лише тією мірою, в якій він є корисним для суб'єкта правовідносин.

Тваринний світ є особливим об'єктом, що визначається й у цивільному законодавстві (ст. 180 ЦК), а тому відносини, що виникають у його зв'язку із приналежністю його об'єктів, реалізуються за іншою формулою: «суб'єкт – об'єкт – об'єкт», яка впливає із того, що тварини, на відміну від предметів матеріального світу, не створені безпосередньо людиною. Винятком є селекційні зміни та штучне виведення порід тварин, однак і у цьому разі права власників обмежені необхідністю дотримання принципу гуманізму та моральних засад, що орієнтовані на запобігання жорстокому поводженню із тваринами, уникненню спричинення їм болю, страждань, стресу та мук.

Окрім зазначеної особливості, на думку І.І. Каракаша, на специфіку права власності стосовно природних ресурсів суттєвий вплив справляють такі фактори: кількісно та якісно

вони обмежені; їх просторова маса, обсяг та розташування важко відновлювальні або взагалі не можуть бути розширені шляхом виробництва; природні багатства не володіють реальною вартістю і суворо в економічному сенсі не є товаром [13, с. 192]. Це зумовлює нагальність відображення у цивільному (приватному) праві у разі регламентування відносин власності особливостей тваринного світу як органічного компонента навколишнього природного середовища, які є достатніми для того, щоб резюмувати про юридичну неприпустимість поширення правового режиму речі на відносини приналежності, охорони та використання тваринного світу.

Отже, за таких умов права власників на тваринний світ обмежуються законодавством не лише в інтересах забезпечення реалізації прав інших суб'єктів права, але й у інтересах безпосереднього об'єкта таких правовідносин – тварин (у тому числі диких) і має на меті збереження їх популяцій, їх раціональне використання, недопущення жорстокого поводження із ними тощо. Так, ч. 3 ст. 7 Закону України «Про тваринний світ» встановлюється, що у передбаченому законом порядку права власників об'єктів тваринного світу можуть бути обмежені в інтересах охорони цих об'єктів, навколишнього природного середовища та захисту прав громадян [7]. Крім того, права власників і користувачів землі, лісів, водних об'єктів та інших природних ресурсів можуть бути обмежені також в інтересах охорони, раціонального використання та відтворення тваринного світу (ст. 54) [7].

Отже, визначена ст. 180 ЦК України особливість тварин як об'єктів права власності пов'язана із тим, що під час реалізації передбачених юридичними нормами правомочностей власника останній мусить керуватися не лише власними (приватними інтересами), але й оскільки власність зобов'язує (ч. 4 ст. 318 ЦК) [6], законний володар або інша особа, яка здійснює використання тварин, зобов'язані дотримуватися моральних засад суспільства, не погіршувати екологічну ситуацію й не використовувати право власності на шкоду правам, свободам та законним інтересам інших суб'єктів правовідносин.

Спеціальні правила щодо права власності на тваринний світ застосовуються при цьому як у разі реалізації змісту цього права, тобто конкретних правомочностей власника, так і безпосередньо у разі набуття права власності на диких тварин, які є свого роду процедурними обмеженнями [12, с. 207]. Так, згідно зі ст. 12 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», право власності та інші речові права особи, яка утримує тварину, обмежені обов'язком дотримання норм і вимог цього Закону [14]. Порядок утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах, від 30.09.2010 р. деталізує положення вищезазначеної норми закону, визначаючи, що утримання диких тварин у неволі допускається лише, якщо: 1) створені умови, що відповідають їхнім біологічним, видовим та індивідуальним особливостям; 2) дотримані вимоги, встановлені Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження»; 3) наявні документи, що підтверджують законність набуття дикої тварини [15].

3. Припинення за рішенням суду права власності та інших речових прав на тварин у разі жорстокого поводження з ними шляхом їх оплатного вилучення або конфіскації. При цьому виникає інша проблема, пов'язана із подальшою юридичною долею конфіскованих тварин та забезпеченням режиму їх охорони та використання, адже відсутність державного контролю за обігом диких тварин підвищує ризики зловживань щодо використання диких тварин, у тому числі рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення відповідно до Закону України «Про Червону книгу України». Крім того, натепер в Україні ніхто не володіє інформацією щодо реальної кількості диких тварин, які є у приватній власності, тому нагальним є створення Єдиного електронного реєстру з обліку диких тварин, куди їх власники в обов'язковому порядку будуть змушені вносити всі дані, а також своєчасною визнається розробка Порядку вилучення диких тварин у недобросовісних власників [16].

Звернення до практики застосування судами положень екологічного законодавства щодо припинення права власності на диких тварин у разі жорстокого поводження з ними демонструє домінування екологічного імперативу у разі розмежування публічно-приватної сфери правового впливу на відносини власності на тваринний світ. Ілюстративним прикладом наведеного

є ситуація зі скандальним Покровським приватним звіринцем. Державна екологічна інспекція звернулася до суду із позовом до приватного звіринця про конфіскацію трьох левів та шести ведмедів на підставі зафіксованих фактів жорстокого поводження із дикими тваринами, а саме порушення умов утримання тварин, які не відповідають їхнім біологічним, видовим та фізіологічним особливостям. Суд, задовольняючи позов, дійшов висновку, що право особи мати у приватній власності диких тварин, тримаючи їх у неволі, не є абсолютним. По-перше, такому праву кореспондує обов'язок особи створити для них відповідні умови, а саме такі умови, які відповідають їхнім біологічним, видовим та індивідуальним особливостям, та узгоджуються з мінімальними нормами площ для утримання та розведення диких тварин, визначеними в Порядку № 429. По-друге, таке право зумовлене наявністю у особи можливості забезпечення їм умов утримання відповідно до вимог Закону [17].

Узагальнюючи деякі питання застосування судами законодавства про право власності під час розгляду цивільних справ, Верховний Суд України (зараз Верховний Суд) резюмує, що, надаючи власнику право вчиняти з власним майном будь-які дії, у тому числі його знищення, закон обмежує власника у виборі способу знищення майна з тим, щоб обраний спосіб був безпечним для оточення і навколишнього середовища [18]. Отже, право приватної власності не є абсолютним, межі його реалізації спрямовані на недопущення нівелювання законних інтересів інших суб'єктів права, а також спричинення шкоди суспільству, державі, природі.

4. Сучасним інноваційним механізмом розумного збалансування приватних та публічних інтересів у процесі реалізації права власності на тваринний світ визнається концепт екологізації матеріального виробництва як впровадження екологічного імперативу у сферу економічного господарювання з метою захисту навколишнього природного середовища й раціонального використання природних ресурсів. Імплементация цього принципу в національну правову систему має основоположне та вирішальне значення, адже технологічні процеси виробництва, темпи викидів промислових відходів, урбанізаційні процеси, що пов'язані із розвитком інфраструктури, ставлять під загрозу існування диких тварин та середовищ їх існування. Наприклад, проєктування та будівництво магістральних шляхів, автомобільних та залізничних доріг, ліній електропередач тощо не лише наносять безповоротний негативний вплив на популяції диких тварин, але й фрагментують шляхи їх міграції, сприяють роз'єднанню меж природних ділянок, які є місцями оселення тварин. Отже, приватні права та інтереси власників земельних, лісових та інших ділянок, які орієнтовані на економічну вигоду, обмежуються суспільними інтересами у збереженні природних ресурсів тваринного світу.

Висновки. Публічний інтерес у фауністичному праві полягає у дотриманні моральних засад суспільства, забезпеченні прав та інтересів всього суспільства, гуманізації поводження із тваринами та покращенні екологічної ситуації, гарантуванні раціонального, ефективного й цільового використання природних фауністичних ресурсів, а також запобігання виснаженню тваринного світу та марнотратного використання цього об'єкта. Водночас подолання дисбалансу відповідно до принципу справедливості у зазначеній сфері вимагає й дотримання приватних інтересів, які орієнтовані на забезпечення реалізації особистих прав окремих суб'єктів екологічного права. Досягненню збалансування публічно-приватних інтересів у процесі як реалізації права власності, так і під час використання тваринного світу сприятиме тільки виважене міжсекторальне співробітництво між всіма зацікавленими сторонами – органами державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання, громадськістю, в процесі якого інтереси кожного з учасників будуть адекватно та справедливо поєднуватися шляхом реалізації запропонованих у цій роботі правових механізмів оптимального співіснування публічних та приватних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Спасибо-Фатєєва І. Форми права власності. *Вісник Академії правових наук України*. 2009 р. № 3(58). Харків : Право, 2009. С. 145–154.
2. Про проєкт нової Конституції України : Постанова Верховної Ради України від 01.07.1992 р. № 2525-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 37. Ст. 550.

3. Савченко С.В. Співвідношення приватних і публічних інтересів: досвід України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С. 53–57.
4. Резолюція 1803 (XVII) Генеральної Асамблеї ООН «Невід’ємний суверенітет над природними ресурсами» (прийнята 14 грудня 1962 р. на 1194-му пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_819/.
5. Анісімова Г.В. Теоретичні засади розвитку екологічного законодавства в контексті природно-правової доктрини : монографія. Харків : Право, 2019. 672 с.
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Голос України* від 12.03.2003. № 45.
7. Про тваринний світ : Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III. *Голос України*. 2002. 16 січ. (№ 9).
8. Про Червону книгу України : Закон України від 07.02.2002 року № 3055-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Стор. 135. Ст. 462.
9. Про тимчасову заборону спеціального використання китоподібних Чорного та Азовського морів : Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 20.09.2011 р. № 328. *Офіційний вісник України* від 21.10.2011. № 79. Стор. 86. Ст. 2929.
10. Розгон О.В. Межі та обмеження права власності : монографія. Харків, 2006. 188 с.
11. Крушельницька Г.Л. Межі здійснення та обмеження права власності на тварин за законодавством України. *Право і суспільство*. 2015. № 6-2. Ч. 2. С. 67–73.
12. Безсмертна Н.В. Межі здійснення права приватної власності. *Наукові записки*. 2001. Том. 19. С. 204–207.
13. Каракаш И.И. Правовое регулирование аграрно-земельных природоресурсово-экологических отношений. *Сб. избр. ст., докл. и рец.* (1997–2007). Одесса : Феникс, 2007. 430 с.
14. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21.02.2006 року № 3447-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 27. Стор. 990. Ст. 230.
15. Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах : Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища № 429 від 30.09.2010 р. *Офіційний вісник України* від 21.01.2011. № 2. Стор. 145. Ст. 128.
16. Уряд підтримав законопроект щодо захисту тварин від жорстокого поводження. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-pidtrimav-zakonoprojekt-shchodo-zahistu-tvarin-vid-zhorstokogo-povodzhennya>.
17. Рішення Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 21 травня 2019 року у справі № 235/549/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82002928/>.
18. Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ : Лист від 1.07.2013 / Верховний Суд України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/VSS00069?an=117>.

